

O PAGINĂ DE ISTORIE A ARHITECTURII DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA – AZILUL REGINA ELISABETA –

Sidonia TEODORESCU¹

sidonia.teodorescu@gmail.com

ABSTRACT: In 1902, young architect Ion D. Berindey (1871–1928) started the design and the supervising of Queen Elisabeth Almshouse (a nursing home for disabled people). The almshouse was built in a pavilion system with Neo-Romanian elements of style. Its founder was Queen Elisabeth Society. Queen Elisabeth Almshouse and St. Ecaterina Nursery Home (1900) are buildings of public utility, for which Berindey approached new programmes in Romanian architecture.

KEY-WORDS: Ion D. Berindey, Queen Elisabeth Almshouse, Neo-Romanian architecture.

Între anii 1902²–1915, Ion D. Berindey proiectează Azilul (de infirmi) Regina Elisabeta din București, situat astăzi în str. Căldărușani, nr. 9 (adresa inițială: șos. Filantropiei, nr. 39). Construit în sistem pavilionar, având o arhitectură în stil neoromânesc, azilul este al doilea edificiu public din creația lui Berindey care trebuia să trateze un tip de program de arhitectură neabordat încă de arhitecții din România³. Pentru definitivarea temei, Berindey s-a documentat din creațiile de gen din afara țării⁴.

¹ Lect. univ. drd. arh., Facultatea de Arhitectură, Universitatea Spiru Haret, București, membru asociat al Diviziei de Istoria Tehnicii a CRIFST al Academiei Române.

² În 1902, este dată autorizația de construcție Societății de binefacere Regina Elisabeta, pentru construirea unui azil în Șoseaua Filantropiei – dosarul 138/1902, DMBAN, fond PMB, Serviciul Tehnic. Inaugurarea are loc în 1903. Societatea a fost fondată în 16 februarie 1896, sub înaltul patronaj al Reginei Elisabeta.

³ După Leagănul Sfânta Ecaterina.

⁴ În memoriul adresat Președintelui Societății „Regina Elisabeta”, Ion D. Berindey compară variantele sale de deziz cu studiul comisiei de supraveghere a azilelor publice din Departamentul Senei, FSG, pachet CCLXXXIII, dosar 7, filele 5–6, f-v.

Societatea de binefacere „Regina Elisabeta” îl însărcinează pe arhitectul Ion D. Berindey la data de 21 februarie 1902, cu întocmirea schișelor anteproiectului, devizului estimativ, planurilor de execuție, detaliilor, devizelor și caietului de sarcini pentru construcția unui ospiciu de bătrâni, precum și cu supravegherea execuției și cu verificarea lucrărilor.⁵

Fig. nr. 1. Regina Elisabeta (1843–1916). cf. *Ilustrațiunea română*, nr. 2/ 1916, (coperta).

Fig. nr. 2. Fotografie reprezentând punerea temeliei la Azilul de săraci din șos. Filantropiei, de către Regina Elisabeta a României, la 2 iunie 1902⁶

⁵ Cf. *Convențiunii* dintre Societatea de Binefacere „Regina Elisabeta” și arhitectul Ion D. Berindey, Biblioteca Națională, FSG.

⁶ Revista *Ilustrația*, anul XIV (sept. – dec. 1925), nr. 115–118.

Onorariul arhitectului era de 15.000 lei, iar planurile de execuție trebuiau predate la 1 aprilie 1902. După semnarea acestei convențiuni, arhitectul Ion D. Berindey întocmește un referat minuțios referitor la devizul estimativ al construcției. Președintele Philippscescu decisese „din *causa economiei* a nu se ține în totul seamă de programul ce sub-semnatul am întocmit rămânând a se face o clădire simplă pentru 300 infirmi al cărui plan general se compune din:

- 1) Un corp central – administrația;
- 2) Un vorbitor;
- 3) O capelă;
- 4) Servicii generale, bucătării, spălătorii, calorifere;
- 5) Infirmerie – Lazaret;

6) 2 corpuri ale azilului *propriu dis*, compus din 3 secțiuni a 50 paturi, fiecare secțiune distribuită în 2 etaje.

Ear la suprafața solului sala de *di* servind drept refectoriu dând pe grădină.”⁷ Devizul rezultat era de 1.200.000 lei, ceea ce îl determină pe Berindey să propună, „călăuzit de economia ce se impune din lipsa de fonduri”, execuția unei părți din clădiri, și anume cele două secțiuni din aripa stângă a azilului, pentru a putea adăposti 100 de infirmi. „Aceste 2 secțiuni care fac obiectul viitoarei lucrări se compun fiecare din:

- 1) O pivniță;

2) La fața solului un refectoriu servind și de sală de *di* în jurul cărui se vor dispune provizoriu serviciu bucătăriilor, spălătoriilor în adăstarea *construcției* definitive pentru aceste corpuri speciale;

3) Etaj compus din 12 camere a 2 paturi și una a un pat total 25 paturi, sală de *bae*, lavabouri, W.C. și servicii;

- 4) 2-1 Etaj identic 25 paturi;

- 5) O scară de piatră reunind aceste etaje;

6) *Caloriferul* cu aburi fără presiune și canalizarea conductele de apă [...].”⁸

Arhitectul atrage atenția Președintelui Societății Elisabeta de necesitatea unui plan înclinat mobil, pe lângă scări, „spre a putea urca infirmii la diferitele etaje cu înlesnire”⁹.

⁷ Biblioteca Națională, FSG, arhiva Ion D. Berindey, pachetul CCLXXXIII, dosarul 7, filele 28 f-v și 29 f-v. Sublinierile aparțin autorului articolului (S.T.) și indică forma veche a cuvintelor.

⁸ *Ibidem*, Sublinierile aparțin autorului articolului (S.T.) și indică forma veche a cuvintelor.

⁹ *Ibidem*.

Ion D. Berindey întocmește o *Schiță de program pentru construirea Asilului de Infirmi „Elisabeta”*¹⁰, pe 13 pagini scrise de mână și păstrate în fondul Saint-Georges (FSG) al Bibliotecii Naționale.

Pentru întocmirea temei de proiectare, Berindey scrie că trebuie să cunoască: „numărul infirmilor, sexul, vârsta, condiția lor morală față de societate, diferitele clase, terenul, situația sa, construcția și completarea instalațiilor *hygienice*”.

Condițiile de la care arhitectul nu trebuia să se abată erau:

- infirmii să se bucure de mult aer și de lumină, să nu aibă nicio cauză de insalubritate;
- alimentarea permanentă cu apă suficientă și de bună calitate;
- posibilitatea separării sexelor prin dispoziția localelor (pavilioanelor);
- „stabilimentul să conțină localuri particulare pentru cei cu desăvârșire infirmi”.

În privința numărului infirmilor de admis în azil, 300 este după părerea arhitectului jumătate din cel obișnuit în 1902 și el urma a determina suprafața clădirii, curților și grădinii.

În compoziția azilului, prin tema propusă de Berindey, trebuiau incluse următoarele servicii: *Administrația/ Serviciul medical/ Economatul/ Serviciul bucătăriei/ Serviciul religios (capela)/ Portari și grădinari/ Locuința funcționarilor/ Băile și hidroterapia/ O sală de reuniuni și de concerte, biblioteca pentru infirmi/ Atelierele/ Diverse/ Serviciul apelor.*

Un capitol al *Programului* acestui azil era dedicat *grupării clădirilor*: „Prima condițiune este că, diferitele servicii și *quartiere*, să comunice ușor între ele spre a ușura supravegherea; *acésta* fiind una din condițiunile principale a existenței asilului.”¹¹

Un memoriu adresat de Berindey președintelui Societății Regina Elisabeta în anul 1902 precizează că:

„1/-În *cea* ce privește compoziția general de care stau legate viitoarele pavilioane, *ași* fi de părere atât în interesul estetic cât și în interesul economic, a menține actualul tip de pavilion, constatat ca cel mai practic în toate punctele de vedere.-

După cum se știe proiectul a fost alcătuit în așa mod în cât ori și când se poate complecta restul pavilioanelor ce azi lipsesc, fără a aduce vre o turburare actualei părți existente a azilului.-

¹⁰ Biblioteca Națională, FSG, arhiva Ion D. Berindey, pachetul CCLXXXIII, dosarul 7, filele 49–61.

¹¹ *Ibidem*.

Sistemul pavilionar după cum s'a adoptat de Onor Soc. prezintă și *avantagiul* de a fi continuat, sau prelungind actualul corp, sau refăcând un altul în fața acestuia deja existent, după cum a fost lăsat locul liber în momentul trasărei planurilor pe teren."¹²

Contractul cu firma de antreprenori G. Pruncu și M. Rosazza¹³ a fost întocmit la 20 mai 1902, termenul de predare a întregii clădiri fiind 20 mai 1903 (un an), exceptând instalațiile.¹⁴ Instalația pentru iluminat este finalizată la 22 octombrie 1903, când este întocmit procesul verbal de recepție provizorie a acesteia.¹⁵

Prima aripă a clădirii a fost realizată între anii 1902–1903 și inaugurată în 1903. La 24 octombrie, lucrările erau terminate de firma de antreprenori G. Pruncu și M. Rosazza, care împreună cu inginerul Fantoli Cesare, îi solicita arhitectului Ion D. Berindey la 25 octombrie 1903, întocmirea comisiei însărcinate cu recepția provizorie a lucrărilor.¹⁶

La Direcția Arhivelor Municipiului București nu am găsit planurile azilului, dar la Muzeul Național de Artă al României, s-au păstrat două desene, cel al fațadei corpului principal, datat 1902–1903 și fațada corpului bucătăriei și spălătoriei, datată 1907/1908.

Arhitectul recurge la elemente de influență neoromânească, între care: câpriori aparenti, console din lemn sculptat, care susțin streșina ieșită mult în consolă, brâul torsadat din ceramică smălțuită de deasupra ferestrelor etajului al doilea, cheile de boltă de deasupra ferestrelor etajului 1. Remarcăm sobrietatea decorației, atât planurile cât și fațadele reflectând cu sinceritate programul de arhitectură. Ferestrele de la primul etaj au deasupra lor chei de boltă reprezentând simboluri preluate din heraldica Țărilor Române, iar cele de la etajul al doilea sunt decorate cu un brâu din ceramică smălțuită.

Stâlpii și grinzile de rezistență ale coridorului central al clădirii sunt din fier. Lungimea corpului principal este de 110 m. Camerele erau dispuse de o parte și de alta a unui coridor lung, iar accesul la etaje se realiza printr-o scară centrală principală și o scară laterală, existând, de asemenea, ascensoare în ochiul scării, care se pare că au fost prevăzute în 1907. Existau grupuri sanitare comune, băi cu căzi, camera cu lavabouri, iar camerele infirmilor aveau câte două paturi fiecare. Astăzi, încă se păstrează câte două celule de cazare grupate,

¹² *Ibidem*, f. 5.

¹³ *Ibidem*, f. 6.

¹⁴ *Ibidem*, f. 120.

¹⁵ *Ibidem*, f. 75.

¹⁶ *Ibidem*, f. 119.

care folosesc un duș cu lavoar și un WC în comun (sistem francez, în care WC-ul este în încăpere separată). Se remarcă prevederea unui moncharge în apropierea oficiului alimentar.

Corpul principal de formă rectangulară este legat printr-o galerie închisă cu arcade, având în plan formă curbă, cu corpul serviciilor tehnice, ce cuprindea și bucătăria și spălătoria.

Într-un memoriu semnat de arhitectul Berindey în februarie 1907, acesta prezintă trei variante de continuare a lucrărilor începute în 1902. Corpul bucătăriei existent azi reprezintă variata a 2-a propusă:

„În cazul dacă s'ar executa conform planurilor un local special B) pentru bucătărie și spălătorie, costul acestui local fără de instalații ar fi de Lei 87.570 la care adăugăm instalațiile spălătoriei sistematice – bucătărie și celelalte, apa, canal și lumina s'ar sui la Lei 117.573.”¹⁷

Fig. nr. 3. Corpul bucătăriei în 2012

La 24 martie 1908, se încheie un contract¹⁸ între Societatea Regina Elisabeta și domnul arhitect G. Grașoski¹⁹, pentru construcția prelungirii pavilionului Azilului pentru săraci din Șoseaua Filantropiei nr. 39. Acest corp este recepționat provizoriu la data de

¹⁷ Biblioteca Națională, FSG, arhiva Ion D. Berindey, pachetul CCLXXXIII, dosarul 7, f. 9 și 10.

¹⁸ *Ibidem*, f. 11.

¹⁹ Antreprenor de construcții publice și particulare.

19 octombrie 1909²⁰. Urma apoi un an de întreținere, după care se făcea recepția definitivă a construcției.

Fig. nr. 4. Legătura între corpul principal și corpul bucătăriei creează o curte interioară.

Fig. nr. 5. Azilul Regina Elisabeta, astăzi, Institutul de Gerontologie și Geriatrie Ana Aslan. Fotografii din 2012 ale corpului principal, realizat între anii 1902–1903.

Se pare că a existat o a treia etapă de construcție a azilului, aceea a pavilionului de dezinfecție, a cărui recepție provizorie a avut loc

²⁰ Biblioteca Națională, FSG, arhiva Ion D. Berindey, pachetul CCLXXXIII, dosarul 7, f. 17 f. –v. și 18.

la 23 octombrie 1915²¹, pentru care antreprenor a fost ales arhitectul Andrei Torjescu.²²

Din 1952, clădirea azilului adăpostește Institutul Național de Gerontologie și Geriatrie Ana Aslan²³.

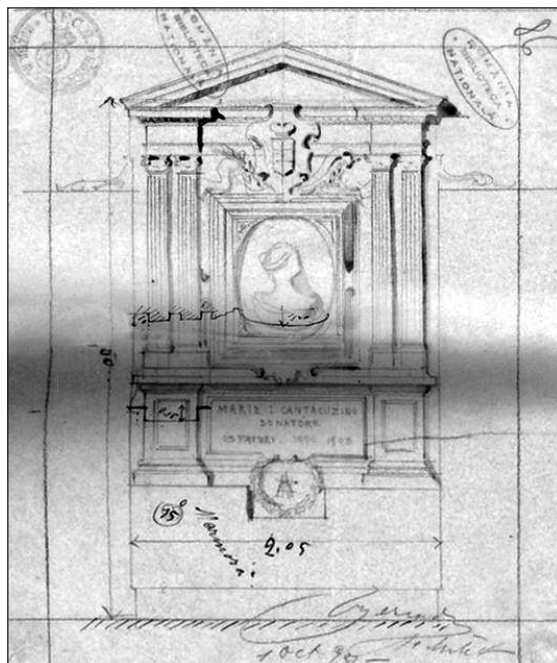

Fig. nr. 6. Desen²⁴ realizat de Ion D. Berindey pentru o nișă din marmură la Azilul Regina Elisabeta, reprezentând-o pe Marie I. Cantacuzino, donator.

Bibliografie

- [1] Berindey, Mircea I., *Note din activitatea arhitecților Dumitru I. Berindey, Ion D. Berindey și Ion I. Berindey*, București, Academia, Biblioteca RSR, 1988.
- [2] Constantin, Paul, *Dicționar universal al arhitecților*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

²¹ Biblioteca Națională, FSG, p. CCLXXXIII, d. 7, f. 26. Procesul verbal de recepție definitivă a lucrărilor executate de dl. A. Torjescu.

²² *Ibidem.*, f. 30–31. Contractul între arhitectul I. D. Berindei și d-l Torjescu Andrei, arhitect antreprenor.

²³ Ana Aslan (1897–1988) a fost un medic celebru, specialist în gerontologie, membru al Academiei Române (din 1974) și director al Institutului între 1958 și 1988.

²⁴ *Ibidem.*, f. 86.

- [3] Cornel, Theodor, *Figuri contemporane din România. Dicționar biografic ilustrat, Partea I + Număr de Crăciun 1911. (Ediția a II-a)*, București, Socec, 1909–1911.
- [4] Olteanu, Radu, *Bucureștii în date, întâmplări și ilustrații*, Ed. a 2-a, rev. și ilustrată, București, Paideia, 2010.
- [5] *Revista poporului*, anul al XIII-lea, 1904, articolul „Omagiu și recunoștință arhitectului Ioan D. Berindey”.
- [6] *Ilustrația*, anul XIV (sept. – dec. 1925), nr. 115–118.
- [7] *Ilustrațiunea română*, nr. 2/ 1916.
- [8] Direcția Arhivelor Municipiului București (DMBAN).
- [9] Primăria Municipiului București, Direcția Administrație Publică, Serviciul Arhivă Acte Administrative (Arhivele PMB).
- [10] Biblioteca Națională, Colecții speciale, Fondul Saint-Georges (FSG).
- [11] Muzeul Național de Artă al României (M.N.A.R.), Cabinetul de Desene și Gravuri, fondul *Ion D. Berindei*.